

**KARAPARANIN KAYITDIŞI EKONOMİ İÇİNDEKİ YERİ
VE KARAPARA AKLAMANIN EKONOMİYE
GETİRDİĞİ TEHLİKELER**

Araş. Gör. Murat YILDIRIM¹

ÖZET

Kayıtdışı ekonomi ülkelerin içinde bulunduğu en önemli problemlerden birisidir. Kayıtdışı ekonomi yasal ve yasal olmayan faaliyetlerden oluşmakta ve yasal olmayan faaliyetler sonucunda karapara kavramı ortaya çıkmaktadır. Karapara, genellikle suç sayılan faaliyetler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla karaparanın kaynakları ile ilişkisinin kesilip aklanarak kullanılabilir bir hale getirilmesi gerekmektedir. Bu aklama sürecinde karapara yasal ve mali yapısı aklamaya müsait ülkelere yönelmekte ve bu ülkelerde yasal kimliğe büründükten sonra tekrar ev sahibi ülkeye dönmektedir. Bu durum yasal ve mali yapısı zayıf olan ülkeler için ciddi istikrarsızlıklar ve zararlar içermektedir.

Bu çalışmada ilk olarak kayıtdışı ekonomi ve karaparanın kayıtdışı ekonomi içindeki yeri ele alınmış, daha sonra karapara ve karaparanın aklanmasının aşamaları ve ekonomilere verdiği zararlar üzerinde durulmuştur. Çalışmanın amacı ekonomik istikrarsızlığa etki eden bir faktör olarak karaparanın rolünün ortaya konulması ve aklanma sürecine yönelik değerlendirmeler yapılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Kayıtdışı Ekonomi, Karapara, Karaparanın Aklanması.

ABSTRACT

Unregistered economy is one of the most important problem that countries face. Unregistered economy consist of legal and illegal activities. Because of the illegal activities, the concept of "Illicit money" appears. Illicit

¹ Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü,
Muhasebe – Finansman ABD. Araştırma Görevlisi
e – mail: murat.yildirim@deu.edu.tr

money is usually appears after the criminal activities. So, illicit money has to be blocked for its sources and money laundering to be used. In this laundering process, illicit money has a tendency towards countries that suitable for laundering their legal and financial positioning. In these countries, it wraps a legal identity, then turns back to the host country. This position consist of serious instability and loss for the countries that have poor financial and legal structure.

In this study, firstly the unregistered economy and the place of illicit money in unregistered economy, then illicit money and the laundering process of illicit money, and it's damages to the economies are investigated. The aim of this study, to introduce the role of illicit money as an effective factor to economic instability and to evaluate the whitening process.

Key Words; Unregistered economy, Black Money, Money Laundering

I-GİRİŞ

1980'li yılların sonundan itibaren ülke gündeminin önemli konularından birini oluşturan ve esas olarak GSMH(gayri safi milli hâsıla) hesaplamalarına yansımayan ekonomik faaliyetler bütünü olarak tanımlanan kayıtdışı ekonomi, yasa dışı ekonomik faaliyetlerin yanı sıra, yasal olup kayıtlara yansımayan ekonomik faaliyetleri de kapsamaktadır. Kayıtdışı ekonomi 1990'dan sonra daha çok yasal ancak vergilendirilmeyen faaliyetler olarak anlaşılmaya başlamıştır. Ancak bu anlayış kayıtdışı ekonomi kavramının içeriğini tam olarak karşılayamamaktadır.

Yasal ekonomik faaliyetlerden bazılarının çeşitli sosyal ve ekonomik nedenlerden ötürü kayıtdışı bırakıldığı bilinmektedir. Bu sosyal nedenlerin temelinde devletin düşük gelirli kesimleri koruma isteği, verginin toplam maliyetinin, toplanacak vergiden fazla olması ya da yatırımların artırılması gibi ekonomik gerekçeler yatmaktadır. Ancak ülkemizde 1980 sonrasında kayıtdışı ekonomiye dayalı bir büyüme modeli uygulamaya konulmuştur. Kalkınma ve büyümenin ön koşulu olan yeterli sermaye birikiminin sağlanması gerçeğinden hareketle oluşturulan 1980 sonrası ekonomi politikalarında, sermaye birikimini sağlamak üzere vergi yükü kaydırmalarına başvurulurken aynı zamanda kayıtdışı ekonomide oluşan fonların kayıtlı ekonomiye girişi kolaylaştırılmıştır. Ancak sermaye birikimini sağlamak amacıyla üst gelir gruplarının vergi yükü azaltılıp, alt gelir gruplarınınkini artıran düzenlemeler, vergi adaletini zedelediği gibi, üretimden kopuk bir rant ekonomisinin oluşmasına da zemin hazırlamıştır (Toptaş, 1998; 1).

Kayıtdışı sermayenin ekonomiye girişinin kolaylaştırılması ülkedeki değerler sistemini tahrip ederek toplumsal yapıda önemli olumsuzluklara neden olduğu gibi, spekülâtif kazanç peşindeki para, makro ekonomik dengelerin kurulmasını da zorlaştırmıştır. 1980 sonrasında izlenen kayıtdışı büyüme modeli Türkiye'nin uluslar arası piyasalardaki itibarını zedeleyerek diğer ülkeler tarafından karapara aklayan bir ülke olduğu düşüncesini doğurmuştur. 1996 yılında karaparanın aklanmasını önlemek üzere bazı yasal düzenlemeler yapılmakla birlikte bu sorunun önüne geçildiğini söylemek güçtür (Toptaş, 1998; 1).

Bu çalışmanın amacı karapara olarak adlandırılan ve kayıtdışı ekonominin yasal olmayan faaliyetlerinden elde edilen finansal kaynakların ülke ekonomisine ve sosyal hayata verdiği olumsuzlukları ortaya koymaktır.

II-KAYITDIŞI EKONOMİ VE YASAL OLMAYAN FAALİYETLERLE KAYITDIŞILIK

Çeşitli ülkelerde yeraltı ekonomisi, illegal ekonomi, kara ekonomi, resmi olmayan (gayri resmi) ekonomi, gizli ekonomi, informel ekonomi gibi çeşitli isimler ile anılan kavram 19. yüz yılın ortalarından itibaren ekonomistlerin ilgisini çekmeye başlamış ancak yapılan çalışmalar 1970'li yıllardan itibaren yoğunluk kazanmıştır. Türkiye'de 80'li yılların sonundan itibaren boyutları hesaplanıp tartışılmaya başlanan bu sektör için, kayıtdışı ekonomi deyiminin kullanımı yerleşmiştir.

Kayıtdışı ekonomik faaliyetler, yasal yapıya, ahlaki normlar ve ekonomik sistemlere göre değişiklikler göstermektedir. Bu faaliyetler içinde gayri meşru ve cezai yaptırımları gerektiren faaliyetler olduğu gibi, tamamen günlük geçimin teminine yönelik masum faaliyetler de bulunmaktadır. Kayıtdışı ekonomi, nizamsız, vergilendirilmemiş, ölçülemez niteliktedir (Toptaş, 1998; 3).

Kayıtdışı ekonominin genel kabul görmüş, kesin bir tanımı yoktur. Ancak çeşitli tanımlar göz önüne alındığında kayıtdışı ekonomi; bilinen istatistikî yöntemlere göre tahmin edilemeyen ve gayri safi milli hasıla hesaplarını elde etmede kullanılmayan gelir sağlayıcı faaliyetlerin tümüdür (Kıldış, 2000; 182). Bu şekilde tanımlandığında çok geniş ve değişik faaliyetleri içeren bu kavram yasalara aykırı faaliyetleri olduğu gibi, yasal ancak GSMH hesaplamalarında yer almayan faaliyetleri de içermektedir. Kavram, içerik olarak geniş bir alanı kapsadığı için konuyu ele alanların öncelikleri ile ilgili olarak anlam değişikliğine uğramaktadır. Kavramın muğlâk olmasının nedeni de büyük ölçüde buna bağlı olmaktadır.(Toptaş, 1998; 4)

Kayıtdışı ekonomi yasa dışı faaliyetlerde kayıtdışılık (yeraltı ekonomisi), yasal ekonomik faaliyetlerde kayıtdışılık (informel kayıtdışılık) olarak iki ana gruba ayrılabilir. Çalışmada kayıtdışı ekonominin tanımından vurgulanmak istenen yasa dışı ekonomik faaliyetlerden ortaya çıkan kayıtdışılıktır.

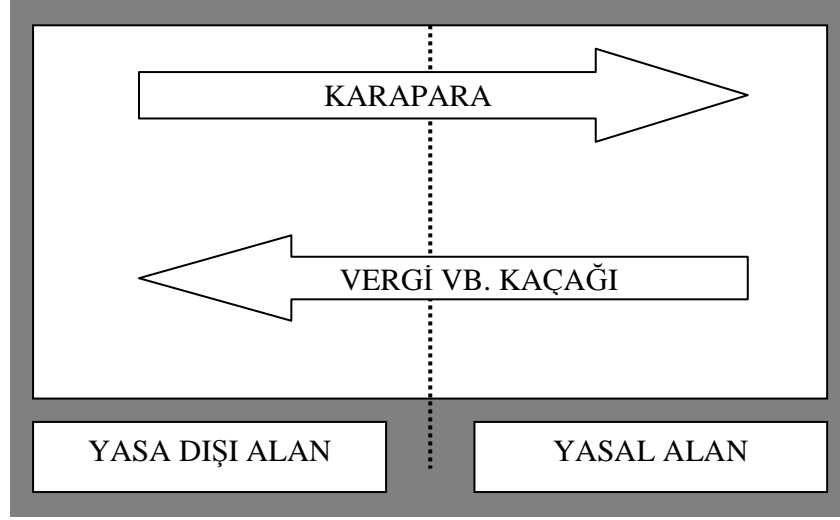
Bu kayıtdışı ekonomi; kara ekonomi, yeraltı ekonomisi, karaborsa ekonomisi vb. kavramlar iktisadi açıdan ekonomik bir faaliyet türü olmasına rağmen, mevzuata ve ahlaki normlara aykırı bir faaliyet olarak değerlendirilmektedir. Çünkü iktisat biliminde herhangi bir faaliyetin ekonomik olabilmesi için insanların herhangi bir ihtiyacına cevap vermesi yeterlidir. Diğer taraftan, bu faaliyetin ahlaka ve yasalara aykırı olması iktisat biliminin konusu değildir. Bu çerçevede gayri meşru ve cezai hükümleri gerektiren narkotik, fuhuş, tefecilik, kaçakçılık, hırsızlık, karaborsacılık, kadın ticareti vb. faaliyetler ele alınabilecek kayıtdışı ve yasalara karşı faaliyetlerdir (Karagül, 1997; 187). Bu tür kayıtdışı faaliyetlerin en önemli özelliği bu faaliyetlerin yasalara karşı gelinerek gerçekleştirilmeleridir.

Hiçbir ülkede, yukarıda belirtilen türden faaliyetleri tam olarak kavramak mümkün değildir. Tam olarak kavranması bir yana, boyutları hakkında tahmin yapmak bile son derece güç olmaktadır. Çünkü yasak olan faaliyetlerin arkalarında ipucu ya da iz bırakmamaları esastır. Bu tür faaliyetler tüm toplumlarda maddi ve manevi zararlara neden oldukları için sona erdirilmesi amaçlanmaktadır. Bu tür faaliyetlerden rüşvet ve hırsızlık bir servet aktarımı olduğu için bir katma değer oluşturmamakla birlikte, uyuşturucu, silah üretimi ile ticareti gibi faaliyetler bir katma değer oluşturmalarına rağmen bunlardan elde edilen katma değerlerin kayıtlara yansımaları mümkün değildir (Toptaş, 1998; 5).

Bu tür yollardan elde edilen gelirlerin anlaşılması zor olmakla birlikte, bu gelirler üretim veya harcama esasında GSMH hesaplarına, yani kayıtlı ekonomiye girebilirler. Bilindiği gibi, yasa dışı faaliyetlerden elde edilen gelirler “karapara” bu paranın mali sistemde yasal fon görünümüne kazandırılmasına da “karaparanın aklanması” denilmektedir. Bazı ülkelerde yapılan bazı faaliyetler yasaklandıkları gibi bu faaliyetlerden elde edilen gelirler de yasaklanmışlardır. Büyük mali piyasalarda karaparanın aklanması ile ilgili alınan etkili önlemler, karaparanın yine bu büyük piyasalara bağlı, ancak denetimi daha az olan küçük piyasalara yönelmesi sonucunu doğurmuştur. Bu durum gelişen piyasaların gelişme çabalarını olumsuz yönde etkilemekte ve denetimsizlikten dolayı mali sistemi suçlu duruma sokmaktadır (Toptaş, 1998; 5).

III-KARAPARA İLE KAYITDIŞI KAZANÇ İLİŐKİŐİ

Kayıtdışı ekonomi ile ilgili faaliyetler çalışmanın ilk bölümünde yasal olan kayıtdışı faaliyetler ve yasal olmayan kayıtdışı faaliyetler olarak başlangıçta ikiye ayırmıŐtır. Yasal olan faaliyetler sonucunda genelde ‘gri para’ olarak adlandırılan kazanç, kayda tabi tutulmamıŐ ancak çoğunlukla yasal faaliyetlerden sağlanmış olmaktadır. Bu faaliyetleri yürütenlerin asıl amacı vergi, sosyal güvenlik ve benzeri yasal yükümlülüklerden kaçmaktır. Yasal olmayan yollardan elde edilen kazanç sağlayanların amacı ise gerektiğinde vergisel ykmllklere de katlanarak elde ettikleri suç gelirlerini yasal mali sisteme dahil etmektir.

Őekil 1: Kazançların Ekonomideki Alan Tercihi

Kaynak: TC. Maliye Bakanlığı Mali Suçları Araştırma Kurulu ve Türkiye Bankalar Birliği, ‘Karaparanın Aklanması Suçu İle Mücadele ve Bankaların Yükümlülükleri’ TBB Yayınları, Yayın No:235 Aralık 2003, S.6

Şekilde; yasal olan ancak kayıtdışı faaliyetlerde bulunanlar kazançlarını kayıt altına sokmaktan kaırırırken, yasal olmayan faaliyetlerde bulunanlar kazançlarını kayıt altına sokmaya çalıŐmakta oldukları gösterilmektedir. Bu Şekilde de görüldüğü üzere yasal olmayan faaliyetler kayıtdışı ekonominin sadece bir parçasını oluşturmaktadır. Karapara aklayıcıları kayıtdışı ekonominin yaygın oldukları ülkelerde faaliyet göstermeyi tercih etmektedirler. Başka bir ifadeyle kayıtdıŐılıĐın fazla olduğu ülkelerde karaparanın aklanması daha kolay olmaktadır (Masak-TBB, 2003; 7). Karapara ilgili suların, kayıtdışı

ekonominin tamamını kapsamadığından bunlara karşı yürütülen mücadeleler birbirlerinden farklılık arz edebilir. Genel olarak kayıtdışı ekonomi ile mücadelede amaçlanan, kayıtdışı ekonomin unsurlarından olan yasal faaliyetlerin kayıt altına alınması, yasal olmayan faaliyetlerin cazibesinin ortadan kaldırılmasıdır.

IV-KARAPARANIN TANIMI

Genel olarak karapara kavramı ile kayıtdışı kavramının aynı anlama geldiği düşünülmektedir. Karapara ekonomisi kayıtdışı ekonominin sadece bir parçası niteliğindedir. Dolayısıyla, dikkat edilmesi gereken husus, ikisi arasında kaynakları, sebepleri, içerikleri ve mücadele yöntemleri açısından farklılık olduğudur.

Karaparanın tanımını sosyal, ahlaki, ekonomik ve hukuki anlamda yapılabilir (Masak-TBB, 2003; 5).

Sosyal anlamda karapara, dolaylı olarak da olsa toplumsal hayata zarar veren her türlü faaliyetten elde edilen kazanç olarak tanımlanabilir.

Ahlaki anlamda karapara, kanunlarca yasaklanmış olsun veya olması toplum nazarında ahlaki görülmeyen fiiller sonucunda elde edilen tüm kazançlar olarak tanımlanabilir. Bu itibarla karaparanın en geniş tanımı ahlaki anlamda karaparanın tanımıdır.

Ekonomik anlamda karapara, kanunlar tarafından suç sayılan fiillerin yanı sıra, ekonomik hayatı düzenleyen kurallar ve usullerde ihlal edilerek elde edilen kazanç olarak nitelendirilebilir. Bu çerçevede ekonomi açısından, vergi kaçakçılığı amacıyla bazı ekonomik faaliyetlerin usulsüz, gizli yapılması yoluyla elde edilen kazançlar karapara kapsamında değerlendirilmektedir.

Hukuki anlamda karapara, ülke mevzuatlarında öncül suç olarak belirlenen fiillerden elde edilen gelirlerdir. Uygulamada bazı ülkeler mevzuatlarında yer alan suçları saymış ve sayılan bu suçlardan elde edilen kazançları karapara olarak kabul etmiştir. Bazı ülkelerde ise bütün suçlardan elde edilen ya da cürümleri işlenmesi sonucunda elde edilen kazançlar karapara olarak kabul edilmiştir.

91/308/EEC Sayılı Avrupa Konseyi Direktifi karaparayı şöyle tanımlamaktadır; “ Bir iktisadi değere sahip maddi ya da gayri maddi, taşınır ya da taşınmaz her türlü varlık ile bu varlıklar üzerindeki bir hakkı veya menfaati

kanıtlayan her türlü hukuksal belgeler ve araçlar suç sayılan faaliyetlerden kazanıldığı takdirde “karapara” olarak nitelendirilirler (Başak, 1998; 2).

En geniş anlamıyla karapara, yasa dışı yollardan elde edilen her türlü kazanç olarak tanımlanabilir. Bu tanıma bağlı olarak elde edilen gelirlerin kaynağında uyuşturucu ve psikopat maddeler, silah kaçakçılığı, patlayıcı madde, kadın ve çocuk ticareti, adam kaçırmaya, şantaj, terör suçlarının işlenmesinden elde edilen paralar yatmaktadır (Başak, 2004; 156)

Bu bağlamda karapara, kaynağına göre iki grup içinde değerlendirilebilir. Birinci grupta; başlangıcından itibaren yasadışı faaliyetlerden elde edilen paralar sayılmaktadır. Örneğin uyuşturucu ve silah kaçakçılığından kazanılan paralar gibi. İkinci grupta ise; başlangıçta paranın kaynağını oluşturan faaliyet yasal olmakla beraber daha sonra sahte fatura düzenlenerek veya vesikalar tahrif edilmek suretiyle yapılan vergi kaçakçılığı ile elde edilen paralar sayılmaktadır (Başak, 2004; 157).

Karapara, önceleri sadece uyuşturucu ve benzeri maddelerin kaçakçılığından elde edilen gelir şeklinde tanımlanmışken zaman içerisinde ülkeler sosyal ve ekonomik yapılarına göre karaparanın tanımını genişletmişlerdir. Buna göre 29 Kasım - 1 Aralık 1994 tarihleri arasında gerçekleşen Strasbourg Konferansı'nda karaparanın tanımı genişletilerek “her türlü kriminal aktivitelerden elde edilen kazanç” olarak açıklanmıştır (Yazıcı, 2005; 74). Türkiye ise bazı ülkeler de olduğu gibi suçları saymak yöntemini kabul ederek 19.11.1996 tarihinde 4208 sayılı Karaparanın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanununun 2'nci maddesinde “karapara” ve “karapara aklama suçu”nu hüküm altına almıştır. Söz konusu kanunda karapara tanımı, kanunların suç saydığı fiillerin işlenmesi suretiyle elde edilen; para, para yerine geçen her türlü kıymetli evrak, mal, gelirler, bir para biriminden diğer bir para birimine çevrilmesi de dahil, sözü edilen, para, evrak, mal veya gelirlerin birbirine dönüştürülmesinden elde edilen her türlü maddi menfaat ve değer olarak yapılmıştır. (www.masak.gov.tr)

V-KARAPARANIN AKLANMASI

Yasal olmayan faaliyetler sonucu ortaya çıkan kazançların çeşitli kamu otoriteleri tarafından müsadere edilmemesi ve bu kazançları elde edilenlerin cezalandırılmamaları için karaparanın aklanması gerekmektedir. Karaparanın aklanmasının çeşitli aşamaları ve etkileri mevcuttur. Bu kısımda bu aşamalara ve etkilere değinilmiştir.

A-KARAPARANIN AKLANMASI

Karapara aklamanın genel bir kavram olarak bazı tanımları şu şekildedir (Yazıcı, 2005; 76);

- Karapara aklama; yasadışı yollardan elde edilen kazançların yasal yollardan elde edilmiş gibi gösterilmesi amacıyla, söz konusu kazançların mali sisteme sokularak özellikle nakit şeklinden kurtarılmasına ve mali sistem içinde bir süreçten geçirilerek kimliğinin değiştirilmesi suretiyle meşruluk kazandırılmasına yönelik işlemidir.

- Bir başka tanımla karapara aklama yasadışı yollardan kazanılan gelirin, değerini mümkün olduğu kadar koruyacak, yetkililerin dikkatini çekmeyecek ve kullanılabilirliğini arttıracak şekilde başka varlıklara dönüştürülmesi işlemidir.

- Yasadışı faaliyetlerden elde edilen gelirin kaynağı, sahibi, zilyedi, yerini gizlemek veya şeklini değiştirmek niyetiyle işlem yapılması da karapara aklama işlemi olarak tanımlanabilir.

Karapara yasadışı yollardan kazanılan gelirlere yasalık kazandırmak kaynağını gizlemek veya şeklini değiştirmek için aklama işlemine tabi tutulmaktadır. Çünkü yasalara aykırı faaliyetlerden elde edilen gelirlerin serbest bir şekilde kullanılması mümkün değildir. Gelirin yasadışı yollardan elde edildiğinin tespit edilmesi durumunda gelirleri elde edenler, bir yandan hapis ve para cezalarına çarptırılacak, öte yandan ise bu yollardan elde edilen gelirlere, nemaları ile birlikte el konulacağından bu gelirlerden de mahrum kalacaklardır. Bu nedenle yasa dışı faaliyetler sonucu elde edilen gelirin kaynağının gizlenmesi gerekecek ve söz konusu gelirlere yasal yollardan elde edilmiş imajı verilmeye çalışılacaktır. Böylece yasadışı yollardan elde edilerek menşei gizlenen ve yasal yollardan elde edilmiş fonlardan ayırt edilmesi engellenen gelirler, elde edenler tarafından risksiz ve rahat bir şekilde kullanılacaktır (Başak, 2004; 157).

B- KARAPARANIN AKLANMASININ NEDENLERİ

Yasadışı yollarla elde edilen gelir, kaynağına göre değişmekle birlikte genellikle nakit halinde bulunmaktadır ve sahiplerinin kısa vadede harcayamayacağı kadar fazladır. Gelişmiş ülkelerde işlenmiş mali suçlar sonucunda elde edilen karapara, aklanıp tekrar mali sistemin içerisine sokulabilmesi için, bu konuda yeterli önlemlerin alınmadığı ve yabancı sermaye gereksinimi olan ülkelere doğru kaymaktadır. Gelişmiş ülkelerde büyük nakit kullanımı dikkatleri çekeceği ve denetim fazla olduğu için akit halde

bulundurulan gelirin kullanılabilir hale getirilmesi gerekmektedir (Yazıcı, 2005; 77).

Yasadışı yollardan elde edilen gelirlerin sahiplerini bu paraları aklamaya iten başlıca sebepler şöyle özetlenebilir (Yazıcı 2005; 76):

- Adli soruşturmalardan korunmak,
- Daha çok gelir elde etmek,
- Yasa dışı yollardan elde edilen kazançların müsadere edilmesini engellemek,
- Vergi kaçakçılığını kolaylaştırmak,
- Yasa dışı yollardan elde edilen gelirin değerini korumak,
- Yetkililere yasal yollardan kazanıldığını iddia edebilmek,
- Veya yetkililerin dikkatini çekmemek (Yani kaynağın sorulmamasını sağlamak),
- Elde edildiği yer dışında harcayabilmek,

Amacıyla karapara aklanılmaya çalışılmaktadır. Bunun için elde edilen gelirin bir şekilde varlığa dönüştürülmesi gerekmektedir

C- KARAPARANIN AKLANMA AŞAMALARI

Karaparanın aklanma süreci üç aşamalı bir süreç olarak gerçekleştirilmektedir. Bu üç aşama birbirlerinden farklı zamanlarda gerçekleşebileceği gibi, eş zamanlı olarak da gerçekleştirilebilir. Bazen bu aşamaların ikisi veya üçü tek işlemde de gerçekleştirilebilmektedir. Bazen bazı aşamalara gerek duyulmadan da karapara aklama işlemi tamamlanabilmektedir. Bu üç temel aşamanın seçimi, mümkün olan aklama mekanizmalarına, paranın aklanacağı ülkeye, finansal imkânlara, aklayıcıların diğer faaliyetlerine ve ihtiyaçlarına bağlı olarak değişiklik gösterebilir.

Bu aşamalar çamaşırın makinede yıkanmasına benzetilerek açıklanmaktadır (Masak-TBB, 2003; 13)

Birinci aşamada çamaşır makineye atılmaktadır. — Yerleştirme (Placement) Aşaması

İkinci aşama çamaşır makinede yıkanmaktadır. — Ayrıştırma (Layering) Aşaması

Üçüncü ve son aşamada çamaşır temizlenmiş halde makineden çıkartılmaktadır. — Bütünleştirme (Integration) Aşaması.

– Yerleştirme (Placement) Aşaması

Bu aşama, yasal olmayan yollardan elde edilen gelirin nakit formundan kurtularak finansal sistem içerisine sokulması aşamasıdır. Uyuşturucu başta olmak üzere birçok yasal olmayan faaliyetlerde elde edilen gelirler nakit olarak el değiştirmektedir. Kredi kartının, çek uygulamasının ve diğer nakit olmayan araçların kullanıldığı günümüzde nakit haldeki paranın hareketleri dikkat çekicidir. Bu nedenden ötürü, kredi kartı, çek vb. uygulamaların yaygınlaşmadığı kayıtdışı ekonominin ve nakit kullanımının yaygın olduğu ülkelerde bu aşama daha kolay şekilde tamamlanabilmektedir. Bu ülkeler karapara aklayıcıları ve denetimin yüksek olduğu ülkeler tarafından karapara aklama cenneti olarak kabul edilmektedir. Karaparanın nakit halden kurtarılmasına iki nedenden dolayı ihtiyaç duyulmaktadır.

- Mali sistem içinde nakit paranın taşınması, kullanılması veya benzer işlemlere tabi tutulması zorudur. Para nakit formundan kurtularak özellikle bankacılık sisteminin içerisine girdiğinde paranın hareket yeteneği artacak ve kolaylaşacaktır.
- Nakit para sonuçta bir varlık olduğu ve belli bir hacim taşıdığı için güvenlik güçleri tarafından bulunması, yakalanması ve el konulması riskini taşımaktadır.

Yerleştirme aşamasında kullanılan yöntemler

- Fiziki olarak kazanılan gelir yurt dışına çıkarılarak denetimin az olduğu ülkelerde bankalara yatırılabilir.
- Küçük tutarlara bölünerek (bildirim tutarının altındaki tutarlara) ülke içerisindeki çeşitli bankalara, farklı kişilerin adına açılmış hesaplara yatırılabilir.
- Gayrimenkul, lüks araba, mücevher, antika veya sanat eserleri, hisse senedi, tahvil bono çek poliçe gibi araçlarla paranın şekli değiştirilebilir.
- Banka hesaplarına yatırılmadan önce kumarhane geliri, turizm geliri ve ihracat geliri gibi gösterilebilecek ve bir açıklama yapılmasına olanak sağlayabilecek işlemlere konu olabilir.
- Finansal kuruluşlar veya bunların çalışanları ile işbirliği yapılarak sisteme sokulabilir veya daha ileri gidilerek suç örgütleri tarafından finansal

kuruluşlara sahip olunmak suretiyle bu yolla nakit formundan kurtulabilir (Masak-TBB 2003; 14).

– Ayrıştırma (Layering) Aşaması

Bu aşamada nakit formundan kurtulan karapara elde edildiği kaynağından mümkün olduğunca uzaklaştırılarak, yetkililerce izinin sürülmesinin, bulunmasının ve yakalanmasının önüne geçilmeye çalışılır. Eğer karapara bankacılık sisteminin içerisine sokulmuşsa, bankacılık sisteminin imkânlarını kullanarak bu paranın kaynağından uzaklaştırılması daha hızlı ve kolay olmaktadır. Bu aşamada karaparayı kaynağından uzaklaştırmak için sıklık, karmaşıklık ve hacim açısından yasal işlemlerle benzemeyen bir dizi mali işlemler yapılmaktadır. Böylece denetim mekanizmaları aşılmaya çalışılmaktadır (Masak-TBB, 2003; 15).

Nakit halinden kurtulan ve bankacılık sistemine giren para artık günümüz koşullarında sayısız işlemlerle, son derece hızlı ve kolay bir biçimde hesaptan hesaba, bankadan bankaya, ülkeden ülkeye ve bankalardan aracı kurumlara transfer edilerek, kaynağından uzaklaştırılmış olmaktadır (Yazıcı, 2005; 77).

– Bütünleştirme (Integration) Aşaması

Bu aşama için karaparanın kaynağı olan ülkeye yani yuvaya dönme aşaması da denilebilir. Ayrıştırma aşamasında yasa dışı kaynağı ile ilişkisi koparılan karapara bütünleştirme aşamasında yasal işlemlerle ülkenin mali sisteminin içerisine aklanmış olarak sokulur. Bu aşamada paranın kara olduğunu tespit etmek oldukça zordur. Bu aşamada yetkililer tarafından sorulabilecek paranın kaynağına dair sorulara yasal bir açıklama yapılabilecek veya böyle bir sorunun sorulmasını gerektirmeyecek normal bir işlem görüntüsü elde edilmiş olacaktır.

VI-KARAPARANIN EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Küreselleşme ve finansal piyasaların liberalizasyonu, dünya ekonomisi üzerinde birçok olumlu etki oluşturmasına rağmen bu süreç bazı olumsuzlukların da yaşanmasına neden olmaktadır. Sermaye hareketleri üzerindeki sınırlamaların ve kontrollerin kaldırılması ve piyasaların deregülasyonu, uluslar arası bir nitelik taşıyan karapara aklama olayını kolaylaştıran bir etken olmuştur (Alp, 2000).

Karaparanın aklanması bütün dünya ülkelerini etkileyen uluslar arası ve süreklilik arz eden bir sorundur. Karaparanın ekonomiye faydalı olabileceği

aklamayı engellemek için çıkarılan yasaların özellikle de gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerin kalkınmalarına olumsuz etkileri bulunduğu yolunda karapara lehine bazı görüşler ileri sürülmesine karşın, suç oluşturan fiillerden elde edilen karaparanın, yalnızca kısa vadede ekonomik gelişme sağlayabileceği, ancak uzun vadede gerek mali sistem gerekse toplumsal yapıda bozulmalara neden olacağı bilinmektedir (Yazıcı 2005; 78).

Karaparanın mali sistem içinde gerçekleştirdiği olumsuzlukları, para talebinde istikrarsızlık, döviz, menkul kıymet ve gayrimenkul piyasalarında istikrarsızlık, büyüme oranında istikrarsızlık, gelir dağılımında bozukluk, vergi hâsılatının düşmesi ve getirdiği sorunlar ve mali kurumlar üzerindeki olumsuzluklar ve sosyal yapıda ortaya çıkan olumsuzluklar olarak sınıflandırabiliriz;

A-PARA TALEBİNDE İSTIKRARSIZLIK

Karapara aklayıcılar, paranın aklanması için ülke seçtiklerinde, ülkelerin karapara aklama ile ilgili yasal düzenlemelere sahip olmaması, banka veya müşteri sırrına sahip bankacılık sisteminin varlığı, büyük miktardaki nakdin dikkat çekmeyeceği nakit tabanlı bir ekonomik sisteme, şirket kurmanın kolay olması, ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınmamış olması gibi kriterleri göz önünde bulundurmaktadırlar.

Beklenmedik fon giriş ve çıkışları, bu paraların giriş çıkış yaptıkları ülkelerin piyasalarında dalgalanmalara ve istikrarsızlıklara neden olmaktadır. Karapara aklama faaliyetlerinde, aklayıcıların parayı kaynağından uzaklaştırmak için sık sık, bir başka para birimine çevirdikleri görülmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak ülkeye döviz olarak giren paranın ülke içinde yerli paraya dönüşmesi sonucu orta vade içerisinde ülke parasının aşırı değerlenmesine neden olmakta, bu durum ise muhtemelen ödemeler bilânçosuna yansıtacak, ihracatı azaltıp ithalatı özendirdiği için ülke mallarına olan toplam talebi kısıtıcı bir etki yapabilmektedir. Bununla birlikte döviz kurlarında yaşanan bu değişim, bir kur riskini doğuracak; bu ise döviz üzerinden borçlanma lehine, yerli para üzerinden borçlananların aleyhine bir durum oluşturacaktır. Bu durum sadece bankalar açısından değil, vadeli ödemelerin yaygın olduğu ticari sektörler açısından da büyük sorunlara ve iflaslara neden olabilmektedir (Alp, 2000).

Karaparanın mali sistem üzerinde oluşturduğu diğer bir etki de hisse senedi piyasalarında ortaya çıkabilmektedir. Karapara sıcak bir para girişi sağlayacağı için borsayı da ateşleyebilecek, bu paraların ülke içinde çekilme kararları da borsada ani düşüslere neden olabilecektir. Bu durum gayrimenkul

fiyatlarında da benzer bir etkiyi doğurmakta dolayısıyla bu varlıkların fiyatlarında da bir istikrarsızlığa neden olmaktadır. Sonuçta büyük miktarlara ulaşan karapara girişi piyasadaki fiyatları suni bir etkiyle şişirmekte ve para çıkışı ise ani fiyat düşüşlerine neden olarak piyasalarda olumsuz etkilere neden olmaktadır (Alp, 2000)

B- BÜYÜME ORANLARINDA İSTİKRARSIZLIK

Ülkelerin lokomotifleri durumunda olan reel sektörler birçok olumsuzluktan zarar görebileceği gibi finansal istikrarsızlıklardan da önemli ölçüde zarar görebilirler. Artık şirketler için yerli kaynakların yeterli olmadığı günümüzde yabancı yatırımcıların dikkatlerini çekmek önemli bir hal almıştır. Ancak karaparanın aklandıkları ülkeler yabancı yatırımcıları çekmek zor olmaktadır. Zira, karaparanın mali sistemde oluşturduğu fiyat istikrarsızlıkları ekonominin dış çevrelerdeki kredibilitelerini de etkileyecek, rasyonel girişimciler yatırım yaparken, ülke riskini de göz önünde bulunduracakları için ülkeye yatırım yapmakta sakınca bulacaklardır. Dolayısıyla “kötü para iyi parayı tedavülde kovar” şeklinde kabaca özetlenebilecek Gresham Kanunu bir başka şekilde işlemeye başlayacaktır; karapara, yasal yollardan ülkeye gelen parayı kovmaya başlayacaktır. Yasal paranın ülkeye girmekten kaçması ise yatırım oranlarının yükselmemesi sonucunu doğuracaktır. Bu durum ise uzun vade de, sürdürülebilir bir büyümenin düşmesi anlamına gelecektir. Bunun sonucunda, finansal kaynaklara ihtiyaç duyan ülkeler, ihtiyaç duydukları kaynakların niteliklerini de göz önünde bulundurmak zorundadırlar (Alp, 2000).

Bununla birlikte karapara aklayıcıları kolay yollarla para kazanmaya alıştıkları için reel yatırımların risklerini üstlenmek istemeyecekler, daha kolay şekilde tekrar paraya dönüşebilecek, riski az yatırım araçlarına yönelmek isteyeceklerdir.

C-GELİR DAĞILIMINDAKİ BOZUKLUK

Karapara aklama ayrıca gelir ve servet yoğunlaşmasına yol açarak gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkiler doğuracaktır. Karapara aklama gelir ve servet yoğunlaşmasına yol açarak, fonların belirli ellerde toplanmasına neden olmakta ve karapara elde eden kişilerin refah düzeylerini artırırken, bir taraftan toplumun ahlak ve etik değerlerini bozmakta diğer taraftan da üretim ve yatırımlar üzerinde olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Karapara ekonomisi, bir yandan uyuşturucu, kumar vb. kötü alışkanlıklar sonucu bireylerin toplumdan ve üretimden soyutlanmasına neden olurken, diğer yandan da suç ekonomisi oluşturmak için kullanılan insan gücü, hammadde ve diğer üretim araçlarını

milli geliri oluşturan yasal ekonomilerden çekerek, ekonomilerin kaynak kaybına neden olmaktadır (Yazıcı, 2005; 79).

D-VERGİ HÂSILATININ DÜŞMESİ VE GETİRDİĞİ SORUNLAR

Vergi, devletlerin en önemli kaynağını oluşturmaktadır. Borçlanma bir diğer kaynak olarak gösterilse de verginin geri ödemesinin olmaması vergiyi daha önemli bir konuma sokmaktadır. Karapara aklanıncaya kadar yasal sistemin içersine girmeye ve aklanmaya çalışırken, aklanma sonrasında yasal sistemin dışında durmaya çalışmaktadır. Bu durum şöyle açıklanabilir; Ülke içersine aklanmış olarak dönen para her türlü değer azalışlarından uzak durmak isteyecektir. Bunun için gerekli vergi planlamaları düşünülerek verginin düşük olduğu alanlara yönelir ya da kayıtdışı faaliyetlere yönelebilirler. Bu da devletin vergi hasılatını olumsuz yönde etkileyecektir.

Vergi gelirleri azalan devletin iki seçeneği mevcuttur; bunlardan ilki borçlanmadır. Borçlanma sonucunda özel sektörün verimli yatırımlarını kendisine çeken devlet dışlama (crowding-out) etkisiyle özel sektörün verimli yatırımlarını azaltır. Ayrıca borçlanma sonucu tahvillerin değerinin artmasıyla piyasada faiz oranları artar ve bu mekanizmanın sonucunda enflasyon oranının artışıyla ülke birçok sorunla karşı karşıya gelir. Açıkları kapatmanın diğer bir yolu olan emisyon politikasının da sonuçları anlatılanlardan farklı olmayacaktır (Kıldış, 2000; 195).

E-MALİ KURUMLAR ÜZERİNDEKİ ZARARLARI

Karararının aklanmasında bilmeyerek kullanılan mali kurumların aktif ve pasif yapılarında ani değişiklikler meydana gelebilecek, bu durum ise kurumlar için bir risk oluşturacaktır. Bu mali kuruluşların karapara akladıkları haberleri kamu otoritesinin dikkatini çekmesi durumunda bu kuruluşlar için denetim alanında baskılar artacaktır. Bu durum kuruluşların zor zamanlar geçirmesine neden olacaktır. Bununla birlikte toplum içersinde suça bulaşmış olan bu kuruluşun itibarı zedelenmesi de ayrı bir olumsuz durumdur.

F-SOSYAL YAPI ÜZERİNDE ORTAYA ÇIKAN OLUMSUZLUKLAR

Karararadan sağlanan kazancın büyük bir boyutu uyuşturucu ticaretinden elde edilmektedir. Elde edilen bu kazançlar büyük boyutlara ulaşmaktadır. Geçmiş yıllarda mafyanın elinde bulunan uyuşturucu ticareti yavaş yavaş terör örgütlerinin denetimine geçmekte, bu gelişme ise her ülke için büyük tehlike oluşturan terör örgütlerinin daha kolay güçlenmelerine neden olmaktadır.(Başak, 2004; 162).

Karapara elde edilen faaliyetlere, silah kaçakçılığı, çocuk ve genç ticareti, beyaz kadın ticareti, organ ticareti, adam kaçırma, şantaj, resmi belgede sahtekârlık, ticari hile, sahte damgalı ölçü-tartı cihazı kullanma, kamu ihalelerine fesat karıştırma, bilimsel ve sınaî casusluk, kasten adam öldürme, hileli iflas, kalpazanlık vb. faaliyetler de eklenebilir (Başak, 2004; 162). Bu faaliyetlerin artması toplumun devlete ve yasalara karşı güvenin azalmasına neden olduğu için, kişilerin işlerini halletmede hukuk dışı yollara başvurmalarına neden olmaktadır. Bu da toplumda güçlülerin zayıfları ezeceği, anarşinin artacağı bir toplum haline dönüşmesine neden olacaktır. Bu konuda yapılması gereken devlet tarafından her türlü suç örgütünün ortadan kaldırılması ve toplumun devlete olan güvenini sağlam tutulmasıdır.

VII-SONUÇ

Kayıtdışı ekonomi gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin en önemli problemlerinden biridir. Çalışmada iki kısımda incelenen kayıtdışı ekonomi yasal olan kayıtdışı faaliyetler ve yasal olmayan kayıtdışı faaliyetlerden oluşmaktadır. Yasal olan kayıtdışı faaliyetlerden amaç vergi, sosyal güvenlik vb. gibi ödemelerden kurtularak, gelirin kamuya gitmesi gereken kısmının gelir sahibinde kalmasıdır. Yasal olmayan kayıtdışı faaliyetlerden amaç ise yasal olmayan faaliyetler göstererek haksız ve yüksek kazançlar sağlamaktır. Yasadışı yollardan elde edilen her türlü kazanç karapara olarak ifade edilmektedir. Bu tür gelirlerin kaynağında uyuşturucu ve psikopat maddeler, silah kaçakçılığı, patlayıcı madde, kadın ve çocuk ticareti, adam kaçırma, şantaj, terör suçlarının işlenmesinden elde edilen paralar yatmaktadır.

Yasadışı yollardan elde edilen gelirlerin yasal yollardan elde edilmiş gibi gösterilmesi amacıyla, söz konusu gelirlerin mali sisteme sokularak özellikle nakit şekliyle kurtarılmasına ve mali sistem içinde bir süreçten geçirilerek kimliğinin değiştirilmesi suretiyle meşruluk kazandırılması işlemi karaparanın aklanması olarak ifade edilmektedir. Karaparanın aklanması ayrı ayrı yâda eş zamanlı gerçekleşen, Yerleştirme (Placement), Ayrıştırma (Layering), Bütünleştirme (Integration) olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır. Karapara kayıtdışı ekonominin sadece bir bölümünü oluştursa da aralarında ciddi bir ilişki bulunmaktadır. Karapara aklayıcıları karaparanın aklanması için denetim standartları ve yasal açıdan zayıf, kredi kartı veya çekten ziyade nakit kara kullanan ülkelere yönelmektedirler.

Gelişmekte olan ülkeler için sermaye girişi hayati öneme sahip olmasının yanında, ülkelerin ne tür sermayeye ihtiyaç duyduklarının belirlenmesi de gerekmektedir. Karapara gibi reel sermaye stokunda artışa yönelmeyecek fonların ülkelere; para talebinde istikrarsızlık ve para talebinin öngörülmezliği,

döviz, menkul kıymet ve gayrimenkul piyasalarında istikrarsızlık, uzun dönemli büyüme oranında düşme, gelir dağılımında bozukluk, vergi hâsılatının düşmesi ve mali kurumların bünyelerinde dengesizlik gibi zararları olacağı açıktır. Bu nedenlerden dolayı karaparanın aklanmasına karşı yasal ve mali düzenlemeler hem ekonomik hem de sosyal açıdan ülkelerin lehine olacaktır.

KAYNAKLAR:

- ALP, İA. ‘Paranın Karası’, <http://www.masak.gov.tr/tr/akgunmakale.htm> (2000) Erişim (29.03.2006).
- BAŞAK Ramazan, ‘50 Soruda Karapara ve Karaparanın Aklanmasının Önlenmesi’, TBB Yayınları, Yayın No: 206, Yıl 1998.
- BAŞAK Ramazan, ‘ Karapara İle Mücadele Gereği Türkiye Gerçeği ve Uluslar Arası İşbirliği’, http://bsy.marmara.edu.tr/TR/sempozyum_bildirileri/RAMAZAN%20BASAK_156-169_.pdf (2004).
- KARAGÜL Mehmet, ‘Kayıtdışı Ekonomi ve Türkiye’deki Kayıtdışı Ekonominin İncelenmesi’, CBÜ.,İİBF. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Sayı:3, 1997.
- KILDİŞ Yusuf, ‘Kayıtdışı Ekonominin Ulusal-Uluslararası Boyutu ve Çözüm Önerileri’, DEÜ. SBE. Dergisi, Cilt 2, Sayı 2, Yıl 2000.
- TOPTAŞ Ülker, ‘Türkiye’de Kayıtdışı Ekonominin Nedenleri’ Tes-Ar Yayınları No:26 Ankara, 1998.
- T.C. Maliye Bakanlığı Mali Suçları Araştırma Kurulu ve Türkiye Bankalar Birliği, ‘Karaparanın Aklanması Suçu İle Mücadele ve Bankaların Yükümlülükleri’ TBB Yayınları, Yayın No:235 Aralık 2003.
- YAZICI Ayla, ‘Karaparanın Aklamanın Ekonomi Üzerinde Etkileri’, SÜ. Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:5 Sayı:1 2005.
- <http://www.masak.gov.tr/tr/kpNedir.htm>, Erişim (10/03/2006)